

KÜLTÜR BAKANLIĞI
HALK KÜLTÜRLERİNİ ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ YAYINLARI : 165
SEMİNER, KONGRE BİLDİRİLERİ DİZİSİ: 35

IV. MİLLETLERARASI
TÜRK HALK KÜLTÜRÜ KONGRESİ
BİLDİRİLERİ

II. CİLT
Halk Edebiyatı

Devran Matbası, Ankara - 1992

IV. Milletlerarası Türk Halk Kùltürü Kongresi Bildirileri ciltlerinde yayımlanan bildirilerin dil, imlâ ve ilmî sorumluluđu yazarlarına aittir. Bildirilerdeki görüşler Kùltür Bakanlığı Halk Kùltürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün görüşü anlamında yorumlanamaz.

ISBN 975 - 17 - 0986 - 5 (Tk. No.)
ISBN 975 - 17 - 0990 - 3 (2. Cilt)

Kùltür Bakanlığı'nın 5 Mayıs 1992 tarih ve 351- 1268 sayılı onayı ile 3000 adet bastırılmıştır.

ALP ER TONGA SAGUSU VE AĞIT GELENEĞİ

Aydın OY

(Türkiye)

Divânü Lûgat-it Türk'te sagu sözcüğünün ağıt anlamıyla geçmediğini, Besim Atalay'ın hazırladığı **Divânü Lûgat-it Türk Dizini'nden** anlıyoruz. Sagu sözcüğü, **Divânü Lûgat-it Türk'te** "ölçek" karşılığında yer almıştır. ¹

"Sagu"yu bir edebiyat terimi olarak dil ve edebiyat dünyamıza duyuran araştırmacı, Prof. Dr. M. Fuad Köprülü'dür. ² Köprülü, "sagu" teriminin kaynağını bildirmemiştir. Bu terim, daha sonra edebiyat dersi kitaplarına da geçince daha yaygın bir alanda kullanılmaya başlanmıştır.

"Sagu"nun, XI. yüzyıldan sonraki dönemlerde, XIV. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar yazılmış bazı kaynaklarda geçtiğini **Tarama Sözlüğü'nden** öğreniyoruz. Bu sözlükte, "ağıt", "ağıtçı", "ağıt yakmak" anlamlarına gelmek üzere "sagu", "sağucu (sağıcı, sağı, sağıcı)", sağı kalmak", "sağı sağıcı", sağı sağlamak, sağmak (sağuculuk etmek) " sözleri görülüyor. ³

Derleme Sözlüğü de "sagu"nun "ağıt" anlamı ile Anadolu ağızlarında yaşamakta olduğunu gösteriyor. ⁴

M. Şakir Ülkütaşır, "sagu"nun Boyabat çevresinde bulunduğunu ve kullanıldığını, şu açıklamasıyla ortaya koyuyor:

"Boyabad (Sinop) çevresinde Bayat, Dodurga, Karaevli, Badıllı (Beydili), Çepni boyları arasında "yuğ etmek", "savu yakmak" âdetinin yaşadığına rastlanmaktadır. "Ağıt" sözünü pek az bilinç ya da hiç bilmeyen bura halkı "savu-sağı" sözcüğünü ve onun bildirdiği anlam ve şekli yüzyıllardan beri saklamışlardır." ⁵

Ayrıca, adında "büyük" sözcüğü olmadığı halde, boyutlarından dolayı böyle adlandırılanagelen, Hüseyin Kâzım Kadri'nin yazdığı **Türk Lûgati'nde** "sagu" maddesi şu açıklamalarla yer alıyor :

"(sagou-sagu)- çağatay- Bakınız sadu.

Şağucu - isim- mersiyehan.

- 1 Besim Atalay, **Divânü Lûgat-it Türk Dizini**, Ankara 1948, 482. s. (Bu sayfada ayrıca "ölçeklemek, ölçekle ölçmek" anlamında "sagula-"sözcüğü de verilmiştir.
- 2 **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1920, 88. s. ve daha sonraki baskılar
- 3 **Tarama Sözlüğü** , V, Ankara 1971, 3245-3249 s.
- 4 **Derleme Sözlüğü** X, Ankara 1978, 3513, s. 3515 s. (burada her ne kadar "sagu" sözcüğü yok ise de onunla ilgili "sağıcı" ve "sağı sağmak" sözleri verilmiştir. Birincisi "Parayla tutulan ve ölünün arkasından yüksek sesle ağlayan kadın ağıtçı anlamıyla Yapseki - Çanakkale'den, ikincisi de "Ölünün arkasından parayla tutulan kadın yüksek sesle ağlamak, ağıt söylemek " anlamıyla Tosya-Kastamonu ile Kargı - Çankırı'dan derlenmiştir.)
- 5 **Büyük Türk Dili**cisi Kâşgarlı Mahmut, 2. baskı, Ankara 1972 107. s.

Sağ u sağlamak, sağınmak-müteaddi- sağ u söylemek, mersiyeler ve şarkılar okuyup ağlamak suretiyle icra-yı matem etmek; müteveffanın fazailini sayıp feryad ü figan etmek. Sağımak. Bakınız : Sağ u sağlamak. Sağ un-isim- keder, ıstırap, elem." 6

"Sağ u" ve bunun türevleri olarak yurdumuzun çeşitli yörelerinde kullanılmakta olan sözler, yukarıda adını andığımız kaynakların da tanıklığı doğrultusunda, Oğuz Türkleri'nce eski yurtlarından Anadolu'ya taşınmış dil malzemeleri olarak görünmektedir.

Bilindiği üzere Alp Er Tonga adlı bir Türk büyüğünün ölümü üzerine ortaya çıkan bu ağıtın her bir dörtlüğü, **Divânü Lûgat-it Türk'te**, ayrı ayrı sözcüklerin Arapça açıklanmasından sonra bunların tanığı olacak yolda Türkçe metin olarak verilmiştir. Bu bakımdan, yani yöntem olarak, **Divânü Lûgat-it Türk**, Türk Dil Kurumu'nun gerçekten yüz ağırtacak ürünlerinden biri olan **Tarama Sözlüğü** için modelik etmiştir, denilebilir.

Ağıtla ilgili önceki araştırmalarda dikkat, Alp Er Tonga'nın kim olduğuna ve ağıtın dörtlüklerinin birleştirilerek bütün bir metin oluşturulmasına kaydırılmıştır. Alp Er Tonga'nın İran destanında adı geçen Afrasiyab olduğu konusunda **Divânü Lûgat-it Türk** ile Kutadgu Bilig'deki bilgilere, Orhun anıtlarındaki "Tonga Tigin yoğu" ile ilgili anlatımlara dayanılmış, sonradan Alp Er Tonga'nın Böğü Kağan olabileceği de ileri sürülmüştür. Bu farklı görüşler, kabul edilebilir ve tartışılmaz mutlak bir sonuca henüz varmamıştır.

Alp Er Tonga'nın kim olduğu konusundaki bu dağınık dikkat ve yaklaşımların yanında, araştırmalarda dörtlüklerin sayısında da tam bir anlaşmaya varılamadığı, konuyu yakından inceleyenlerin bildiği bir başka noktadır. Ancak birçok araştırmacının üzerinde anlaştığı dörtlükler, edebî bir metin olarak da ele alınmayı bekleyen Alp Er Tonga ağıtının içeriğindeki temaları, motifleri, deyimleri ve ağıt geleneği ile ilgili noktaları değerlendirebilmemiz için yeterli malzemeyi bize verebilmektedir.

Oluşturulan bu metinden yola çıkıp eskiden günümüze doğru kronolojik bir yol izleyerek gelirse, Türk edebiyatının ve folklorunun derinliklerinde yatan ama aynı kökten beslenen bir ağacın dalları gibi birbiriyle ilgili malzemenin de yerleştirildiği dönem ve alanların sınırlarının dışına çıkıp bir bütünlük gösterdiğini görebiliriz.

Alp Er Tonga ağıtının dörtlüklerinin sıralanmasında da tam bir sistem görülmemektedir. Biz, bu alanda son çalışmalardan biri olan Prof. Dr. Talât Tekin'in kitabındaki tematik akışı veren sıralamayı 7 benimsedik. Bu bakımdan söz konusu ağıtın tema, motif ve deyimleri ile törensel (ritüel) yönlerini de bu sıraya göre ele alıyoruz :

Ağıtın ilk dörtlüğü; ölümü toplumda büyük sarsıntı yaratan, anısı derin iz

6 Hüseyin Kâzım Kadri, **Türk Lûgatı**, Üçüncü Cilt, Maarif Matbaası, İstanbul, 1943, 15. s.

7 Prof. Dr. Talât Tekin, **XI. Yüzyıl Türk Şiiri**, TDK Yayını, Ankara, 1989, 8-11 s.

birakan Alp Er Tonga gibi bir büyüğün ölüm haberi karşısında duyulan şoku dile getiren deyişlerle başlar :

Alp Er Tonga öldü mü	Alp Er Tonga öldü mü
İsiz ajun kaldı mı	Kötü dünya kaldı mı
Ödhlek öçin aldı mı	Felek öcünü aldı mı
Emdi yürek yırtılır (I, 41)	Şimdi yürek paralanır

Burada "Böyle bir kahraman nasıl ölür" tonunda bir ses yükselmekte ve dünyanın bundan böyle artık yaşanmaya değmez, kötü bir yer olduğu dile getirilmekte, feleğin böylece öcünü mü almış olduğu düşünülmekte ve duyulan acının şiddeti "yürek yırtılmak" sözü ile anlatılmaktadır. "Yürek yırtılmak" yerine günümüzde "yüreği paralanmak (parçalanmak)" denilmektedir.

Yukarıdaki dörtlükte, diğer ağıtlarda ve divan edebiyatındaki mersiyelede de dile getirildiği üzere, ölümün senaristi olarak felek (ödlek) üzerinde durulmaktadır. o halde, ağıt, feleğin bu işi nasıl yaptığını anlatmakla sürecektir :

Ödhlek yarag küzetti	Felek fırsat gözett
Ogrı tuzak uzattı	Gizli tuzak kurdu
Begler begin azıttı	Beyler beyini yanılttı
Kaçsa kalı kurtulur (II, 234)	Kaçsa nasıl kurtulur

Burada, ağıtlarda motif olarak dile getirilen yönlerden biri de feleğin tuzak kurmasıdır. Tuzak kurma, hile yapma, feleğin işidir. Bu bakımdan o sonradan "kahpe felek" diye de anılacaktır. Feleğin pusu kurması, **Divânü Lugat-it Türk**'te bir başka yerde (I, 407) de dile getirilir.

Urmuş ajun busugın kılmış anı balığ
Em sem angar tilenip sizde bulur yakığ
(Kurmuş felek pusuyu , vurmuş ona yarayı
Yarasına ilâç aradı, sizde buldu çareyi).

Felek, yapacağını yapmış , ecel gelip Alp Er Tonga'yı tuzağa düşürmüştür. Burada , Alp Er Tonga'nın (Afrasiyab'ın), Firdevsî'nin **Şehnâme**'sinde anlattığı şekilde, Keyhüsrev tarafından hile ile sudan çıkarılarak (tuzak kurularak) öldürülüşüne telmihte bulunulduğu da düşünülebilir.

Türk edebiyatındaki ağıtların son yüzyıldaki etkili örneklerinden biri olan ve Kağızmanlı Hıfzî'nin söylediği "Sefil baykuş ne gezersin bu yerde" diye başlayan ağıtta da "ecel tuzağı" ndan söz edilir :

Ecel tuzağını açamaz mısın
 Açıp da içinden kaçamaz mısın
 Azat eyleseler uçamaz mısın
 Kırık mı kanadın kolların hani

İnsanoğlu, ölene yandığı gibi, bütün insanların ve bu arada elbette kendisinin - ölümünü düşünerek kederlenir. Alp Er Tonga ağıtındaki şu dörtlüğün teması işte bu yolda genişleyen düşüncelerle söylenmiştir :

Ödleki küni tawratur	Feleğin günleri çabuk geçer
Yalnguk küçin kewretür	İnsanın gücünü zayıflatır
Erdin ajun sewretür	Dünyayı insan (lar) dan boşaltır
Kaçsa takı ertilür (I, 335)	(İnsan) kaçsa da (ona) geçilir

Bu düşünceler, çok sonraki yüzyıllarda " Ölümünden kurtuluş yok" kalıbında da sürüp gider. Bu noktada, insanın ölüm karşısındaki çaresizliği ve ona teslimiyeti vardır. Aradaki yüzyıllarda pek çok benzeri olan deyişlerden yalnız **Dedem Korkudun Kitabı**'ndaki :

Gelimli gidimli dünya
 Son ucu ölümlü dünya

manzum parçası ile " Az yaşa çok yaşa, âkıbet gelir başa" atasözünü aynı tematik beraberliği dile getiren örnekler arasında anabiliriz.

Alp Er Tonga ağıtının şimdi ele alacağımız dörtlüğünü ise araştırmacılar, tematik yönden değişik açıklamalarla ele almışlardır :

Ögreyüki mundag ok	(Feleğin) âdeti böyledir işte
Munda adhın tıldag ok	Bundan başkası bahanedir zaten
Atsa ajun ugrap ok	Dünya (felek) ok atacak olsa
Taglar başı kertilür (I, 160)	Dağların başı kertilir.

Hikmet İlaydın, bu ağıtla ve özellikle bu dörtlükle ilgili olmak üzere, kendisinden önceki kaynaklarda gördüğü birtakım tutarsızlıklara işaret edip şu açıklamayı getiriyor :

"Alp Er Tunga savaşta ölmüştür. Yaşasaydı, bir başka bahaneyle ölecekti. Zaten yazgılarımıza hâkim olan zaman öylesine güçlü ki folklorumuzda ve halk şiirimizde geçen bir deyimle - ona dağlar bile dayanmaz." ⁸

⁸ Hikmet İlaydın, "Divanla İlgili Bazı Gözlemler ve Düşünceler", Türk Dili Divanı Lûgat-it Türk Özel Sayısı, Sayı : 253, ekim 1972, 100 s.

Prof. Dr. Talât Tekin de dörtlüğü günümüz Türkçe'sine aktarıırken Hikmet İlaydın'ın görüşüne yakın bir tutum göstermiştir. ⁹

Dörtlükte, felek bir kere niyet edip okunu atacak olsa, dağların bile başı kertildiğine göre, bir insanın- isterse adı Alp Er Tonga olsun- haydi haydi yıkılacağı dile getirilmiştir.

Burada, Hikmet İlaydın'a ek olarak "Niçin dağlar?" sorusu üzerinde durulabilir. Çünkü dağlar, dünyanın çivisidir. Bu benzetme, Yunus Emre'nin şiirinde de vardır :

Yüce yüce dağları Hak çöksüler eyledi

Ayrıca toplumsal bozukluklardan âdeta bir depremden söz edilir gibi şikâyet edilen durumlarda kullanılan "Dünyanın çivisi çıktı (yerinden oynadı) " deyimini de burada-ki yerini alır. Bunun kültürel derinliklerinde bir yandan Kur'an-ı Kerîm'deki "ve'l cibâle evtaden" ibaresi ¹⁰ bir yandan da eski Türk şiirinin gücü yatmaktadır.

O halde, bütün bunlardan sonra gene metne dönüp Alp Er Tonga ağıtında "feleğin bir kez okunu atmaya niyetlendiğinde, dünyayı tutan dağların başının bile kertilildiği bu durumda insanın onun gücüne dayanmasının düşünölemeyeceğinin anlatıldığını özetleyelim.

Şimdi ele alacağımız iki dörtlük ise ağıtlarda anlatılan ve kökü eski "yog" törenlerine dayanan tasvirlerle ve anlatımlarla ortaya konmuştur :

Begler atın argurup	Beyler. atlarını yordular
Kadgu anı turgurup	Kaygı onları durdurdu
Mengzi yüzi sargarup	Bet benizleri sarardı
Kürküm angar türtölür (I, 486)	(Yüzlerine) (sanki) safran sürüldü.

"Yog"ların nasıl yapıldığı hakkında, edebiyat tarihlerinde ve buradan yararlanılarak hazırlanan diğer kaynaklarda epeyce bilgi verilmiştir. Bu törenlerin Boyabat çevresinde yaşadığını M. Şakir Ülkütaşır'dan aktararak vermiştik. Burada, bir de Afyonkarahisar'ın Bolvadin ilçesine bağlı Büyükkarabağ köyündeki töreni ekleyerek, ağıt geleneği içindeki yerini ve günümüze kadar nasıl yaşatıldığını görelim :

"Büyükkarabağ Köyü'nde (....) ölü, yakınları tarafından mezara götürülür. Gömüldükten sonra, yakınları mezarın çevresini atlı ya da yaya yedi kez dönerler. Daha önceleri, XX. yüzyılın başlarına dek, bu köyde, mezarın başında, ölen kişinin öldürdüğü düşman sayısı kadar taş dikilirmiş. Balbal adı verilen bu taşların birçoğu bugün de adı geçen köyün mezarlığında görülebilir." ¹¹

⁹ Talât Tekin, XI. Yüzyıl Türk Şiiri, 9. s.

¹⁰ "Nebe" Süresi, , 78/7 Türkçesi : Dağları da birer kazık (yapmadık mı)

¹¹ Musa Seyirci - Ahmet Topbaş, Afyonkarahisar Yöresi Türkmen Mezar Taşları, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, tarih yok, 12 .s.

Alp Er Tonga ağıtında, "yog" töreninin tasviri üzerine kurulmuş olan diğer dörtlük de şudur:

Ulaşıp eren börleyü	Er (kek) ler kurtlar gibi uluşuyorlar
Yırtıp yaka orlayu	Yaka yırtıp çılgılık atıyorlar
Sıkıp üni yurlayu	Islık gibi ses çıkarıp feryat ediyorlar
Sıgtap közi örtülür (I, 188)	Ağlamaktan gözleri örtülüyor.

Bir önceki dörtlükte, ölüm sessizliği içindeki yavaş hareketler anlatılmıştı. Burada ise "ses" ögesi ön plândadır. Burada, erkeklerin "ölüye ağlama" töreni sırasında yaptıkları hareketler, Anadolu ağıtlarında kadınlar tarafından düzenlenip yürütülmeye başlamıştır. "Aileden olan kadınlar acılarını belirten çeşitli davranışlar gösterirler : göğüslerine vururlar, saçlarını yolar gibi yaparlar" ¹²

Prof. Dr. Pertev Naili Boratav'ın da işaret ettiği gibi, **Dedem Korkut Kitabı**'ndaki metinler, bir yakının ölümünde, kadının "tırnakları ile yanaklarını yırtmak" isteğinden söz eder. ¹³

Prof. Dr. Fuat Bozkurt da Alevîler'in "cem birleme" denilen törenlerinin son bölümlerinde de Hz. Hüseyin ve 12 imamlar için ağlandığını, burada "tevhit" denilen ağıtlar okunduğunu, sazıcının çalıp söylediği ağıtların eşliğinde tüm topluluğun dizlerini döverek ağlayıp yas tuttuğunu, dedenin ortaya çıkıp tümüyle kendini kaybettiğini, "esrime" denilen bu durumdan ancak birkaç dakika sonra yorgun ve bitkin bir durumda kendine gelerek çıktığını ve bu yas ile esrime olayının eski Türkler'de de olduğunu anlatır. ¹⁴

Bunların yanında, Alp Er Tonga ağıtındaki "yaka yırtmak" deyişinin sonraki edebiyat dönem ve alanlarında da sık sık kullanıldığını biliyoruz. Divan şiirinde bu söz, kendi havasına ve diline uygun bir söyleyişle edebî metinlerde "çâk-i girîbân" biçimine girmiştir.

Ağıtlarda ve mersiyelerde işlenen temalardan biri de ölenin yaşadığı günleri anmak, anılarını tazelemek ve zaman ilerledikçe onunla birlikte yaşanmış olan günleri daha bir arar duruma gelmek ve bu günleri yeniden yaşamak istemektir. Alp Er Tonga ağıtındaki şu dörtlük, işte bu temaya oturtulmuştur :

¹² Pertev Naili Boratav, "Türk Ağıtlarının İşlevleri, Konuları ve Biçimleri", 1973 Sinan Yıllığı, İstanbul, 1973, 23-31. s. (Buradan alınarak Ahmet Şükrü Esen, *Anadolu Ağıtları*, Ankara 1982, 9-11 s.)

¹³ Aynı yazı.

Könglüm için örtedi	Gönlüm için için yandı
Bütmiş başığ kartadı	(Acı) kapanmış yarayı deşti
Keçmiş ödüğ irtedi	(Gönlüm) geçmiş zamanları aradı
Tün kün geçip irtelür (I, 245)	Geceler günler geçtikçe aranıyor

Hemen hemen birçok ağıt ve mersiyyede, kaybedilen insanların sağ oldukları günlere duyulan bu özlem vardır. Çok değişik dalgalanmalar halinde bu duygu, bazen yaşanmış o günlerin hikâyesi halinde anlatılır, bazen o günlerin bir daha geri gelmeyeceğine işaret edilir bazen de Abdülhak Hâmid'in Makber'inde olduğu gibi gerçekleşmesi zor bir istekte belirir :

Çık Fâtıma lahdden kıyâm et
Gönlümdeki hâline devam et

Bunun, Atatürk şiirleri içinde de dolaşan bir tema olduğu dikkatlerden kaçmaz. En çarpıcı örneklerinden biri de Ümit Yaşar Oğuzcan'ın "Mustafa Kemal'i Düşünüyorum" şiiridir.

Bu geriye dönüşler neden? "Ölenle ölünmez" diyen, acıyı bastırmasını bilen bu halk ve bu insanlar neden bir büyük insanın ölümü üzerine durmadan geçmişe özlem duyarlar? Bunun sebebini şu dörtlükte buluyoruz :

Ödlek arıg kewredi	Felek iyice zayıfladı
Yunçığ yawuz towradı	Sefil ve kötüler güçlenip kuvvetlendi
Erdem yeme sewredi	Edep ve erdem de (iyice) azaldı
Ajun begi çertilür (III, 41)	(Çünkü) dünyanın beyi yok oldu.

Bu dörtlükte, erdemli bir devlet adamının ölümünden sonra bozulan düzenle ilgili şikâyetler dile getirilmiştir. Türk tarihinde, devlet adamlarının nitelikleri arasında en başta geleni alplık, bilgelik ve erdemdir. Orhun anıtlarından gelerek destanlara geçen ve günümüze doğru uzanan bu değerleri kendisinde toplayan devlet adamlarının yönetimde bulundukları sırada halk mutludur. O büyük devlet adamlarının ölümlerinden sonra, iyilikler de sahneden çekilmiş, onların yerini sefillikler, kötülükler almışsa, dörtlükte dile getirildiği gibi, ağıtlarda da diğer şiirlerde de artık yaşanan dönemden yakınmalar başlamıştır. Ağıtların dikkat çeken temalarından biri de bu "dönemden yakınma"lardır. Ağıtlar, bu tema bakımından sosyal içerikli şiirlerdir. Alp Er Tonga ağıtı, bu yönden de türünün ilk örneğidir.

Toplum düzeninin tepetaklak gelişini aynı noktalardan şu dörtlükte de anlatıldığını görüyoruz:

Ödlek kamug köfredi
 Erdem arıg sewredi
 Yunçığ yawuz towradı
 Erdem begi çertilür (I, 102)

Felek bütünüyü zayıfladı
 Erdem iyice azaldı
 Sefil ve kötüler güçlenip kuvvetlendi
 Erdemin beyi yok oldu.

Aslında bu dörtlük bir yukarıki dörtlüğün tekrarı gibidir. Büyük bir ihtimalle Kâşgarlı Mahmut, bu dörtlüğü iki ayrı yerde birkaç sözcük dışında değiştirerek kullanmış, bu da belleğinin yanılmasının bir göstergesi olarak metinlere yansımış bulunuyor. Bu gibi değiştirmeleri, daha sonraki yüzyıllarda bizzat âşıklar kendi şiirlerinde yapmışlardır.

"Zamandan yakınma" teması, daha sonraki yüzyılların ürünlerinde süreklilik kazanarak kendisini gösterir. Bir örnekle, temanın günümüze doğru nasıl geldiğini görelim :

Eyvah fukaranın beli büküldü
 Medet, ticaretin gücüne kaldık
 İyiler âlemden göçtü, çekildi
 Bizler zamanenin piçine kaldık (Seyranî)

Alp Er Tonga ağıtında, üzerinde durulması gereken son dörtlükte, dayanılmaz olan bozuklukların iyileri nasıl ezip çiğnediği, kötülüklerin nasıl arttığı, dramatik bir dille anlatılır :

Bilge böğü yunçıdı
 Ajun anı yançıdı
 Erdem eti tınçıdı
 Yerge tegip sürtülür (III, 303)

Bilgili akıllı kötüleşti
 Dünya onları ezip çiğnedi
 Erdemin eti çürüyüp bozuldu
 (Bu etler) yere değip sürünüyor

Dörtlükte, olumlu ile olumsuzun nasıl yer değiştirdiği görülüyor. Alp Er Tonga'nın ölümünden sonra, değer yargıları alt üst olmuştur. Bilgili ve akıllıların durumu kötüleştirmiştir. Erdemin eti çürüyüp bozulmuş, erdemli insanlar ayaklar altına alınmış, horlanmıştır. Çizilen bu tablo, "zamandan yakınma" temasının bir başka görüntüsünü veriyor.

Burada, bu tema :
 Ajun anı yançıdı
 Erdem eti tınçıdı

Dünya onları çiğnedi
 Erdemin eti çürüyüp bozuldu
 deyişleriyle veriliyor.

Bu drtlk, Orhan Őaik Gkyay tarafından Őyle aıklanmıřtır :

"Zaman yle getirdi ki, bilginlerin hali ktleřti; felek onları yle bir ısırıřla ısırdı ki edebin ve kahramanlıęın eti kokuřtu, arıklıktan ayakta duramayıp yıkıldı, yerlere srnd kaldı." ¹⁴

Drtlęn bu geniřletilmiř aıklamasının ardından bir de buna ok yakın bir metin rneęini Yunus'tan vererek, temanın ve deyiřin bu beraberliklerini bozmadan-
nasıl srp geldięini grelim :

Gitti beyler mrveti, binmiřler birer atı

Yedięi yoksul eti, itięi kan olısar

Zaman; Alp Er Tonga aęıtında erdemli kiřilerin, Yunus'un řiirinde yoksulun etini yiyen bir canavar halini almıřtır. İki metin arasındaki yakınlık bu noktada iyice bellidir.

Trk edebiyatında, aęıtların ierięindeki temaların eřitlilięi ve yoęunluęu ile aęıt yakma sırasındaki trenlerle davranıřları hemen hemen btn ana izgileriyle bize duyuran Alp Er Tonga aęıtı, kendi trnn ilk modeli olarak kazandıęı sekin yerini bundan sonra da koruyacaktır.

14 Orhan Őaik Gkyay, "Divan Lgat-it Trk ve Alp Er Tunga", Trk Dili Divan Lgat-it Trk zel Sayısı, Sayı : 253, Ekim 1972, 58. s.